

ישראל א' גרובייס

כה קראו אבותינו

מה היו הספרים שהכמינו בחורי ישיבות בליטא ופולין?
מי היו הנערות שביקרו בספריות? וכיצד כותרת אחת מקצועית,
מורידה מכירות לספר מרתק?

כל כך אינטליגנטית. פתאום אנחנו מקבלים הבנה מחודשת על המלחמה מול ההשכלה, על האתגר שהציבה הספרות והעיתונות ליהדות החרדית (בעיקר בפרק ראשון). על הפיתוי האינטלקטואלי של הנוער, ואפילו על רגע המפנה שבו הבינו גדולי האדמו"רים שאין ברירה וחייבים ליצור עיתונות על טהרת הקודש.

עם זאת זה לא ספר מושלם. למשל לא מצאתי התייחסות לניסיון החרדי (של תנועת צעירי אגודת ישראל) להקים ספריות בהכשר ברחבי פולין. ב'אוסף מכתבים' של האמרי אמת' מגור (מכתב מד) ניתן למצוא הרחבה על כך. מסתבר שביטאון התנועה 'דער יוד' פרסם קריאה לכל 'יהודי אורתודוכסי' לתרום. הוקמה גם ועדת ביקורת "המכשרת את ספרי הביבליוטק", שנועצה ברבי מסוקולוב, ואף הוקמו עשרות ספריות ברחבי המדינה. כל זה לא זוכה להתייחסות וחבל.

והערה אישית קטנה. לדעתי, לו היה פרופ' כהן נוטש לרגע את כובע החוקר וחובש את כובע הרעיונאי (כתיבתו קולחת וזורמת), סביר להניח שהכותרת הייתה שונה והספר היה מושך אליו הרבה יותר קוראים.

אירופה ומצליחה לכתוב גם פואטיקה, מחקר וביקורת גבהת־מצח.

אך בניגוד לכותרת האקדמית והמרתיעה, התוצר הסופי קולח וזורם. הקורא הסקרן ימצא כאן חיבור מרתק ומקיף. הצעה להכיר את האבות והאימהות שלנו בצורה הרבה יותר מעמיקה. להיכנס בשקט־בשקט אל החדר הפנימי שלהם, לעמוד מאחוריהם ולהציץ בספרים ובעיתונים שפתוחים לפניהם. לראות מה באמת מעניין, מסעיר, מצחיק ומפחיד אותם. מה הם קוראים ומדוע.

תחשבו על זה: במשך שנים, כשיהודי דיבר על 'ספר', זה תמיד היה ספר קודש שנושקים לכריכתו. ופתאום, העולם משתגע. האותיות הקדושות, שעד אתמול כתבו לשון־קודש וארמית, מתחילות לספר סיפורים, ללמד מחקרים ואפילו לעורר מחשבות כפירה. מול 'אוצר הספרים' שכבית המדרש, קמה בכל עיירה ספריה, 'ביבליאטעק'. גם שם יושבים שקדנים וגומעים אותיות שישנו את עולמם.

גם אם נתעלם משאלת השפה - יידיש או עברית - לפנינו סקירה מאלפת על הרפובליקה הספרותית של מזרח אירופה. כזה שיורד לפרטי פרטים. מה קראו היהודים של הקיסרות הרוסית? ספרות יפה או עיתונות? פרוזה או שירה? כמה ספרים הושאלו בפולין הקונגרסאית? מי היו המו"לים שטרחו על ההדפסה, ואפילו פרק שלם על ספרות הבלשים והפשע שהסעירה את דמיונם של בחורי הישיבה בעידן ההוא.

לא כל יום מזדמן לנו לראות את ההיסטוריה דרך פריזמה

לא צריך להיות מו"ל של הוצאת ספרים. מספיק להחזיק אצבעות על מקלדת, כדי שנתחבט בשאלות הבאות: מה אנשים קוראים? היכן הם קוראים? ובעיקר, מדוע הם בוחרים לקרוא את מה שהם קוראים?

קחו למשל את הספר החדש, 'יידיש בסימן קריאה' של פרופ' נתן כהן. תסתכלו על הרישום בכריכה: שני יהודים סטריאוטיפיים, עם קסקט (דאשיק'ל) וכובע (קאפל'וש) קוראים גיליונות. מאחוריהם עוד כמה קאפל'ושים ודאשיק'לך. כולם יושבים וקוראים בהתמדה. עכשיו יש לכם כמה שניות להכריע, לקרוא או לא לקרוא?

סביר להניח, שאם אינכם יידישיסטים כמוני, ששמות כמו פרץ, שלום־עליכם ובאשעוויס, מהלכים עליכם קסם - לא תטרחו לקרוא 422 עמודי תוכן שמטרתם לעקוב אחרי "שינויים שחלו בהרגלי הקריאה ביידיש בקיסרות הרוסית בין השנים 1860-1914".

אך אם בכל זאת תטרחו לדפדף כמה עמודים אל ה'מבוא', יתכן מאוד שלא תוכלו לעזוב עד העמוד האחרון שלו. כי "ספר", כמו שמצטט המחבר במבוא, "עשוי למלא תפקיד שונה בעבור קוראים שונים, ותפקידים שונים בעבור אותו קורא בזמנים שונים ... כחלק מההתהליך הזה נדרש הקורא לזהירות מאפשרות שתוכן הספר ישתלט על רגשותיו וישאב אותו לתוכו".

באופן אישי, זאת הייתה החוויה שלי בקריאה. לפי עדותו, כהן, פרופסור במרכז ללימודי יידיש באוניברסיטת בר אילן, שקד על החיבור הזה כ־12 שנים. במשך כל הזמן הזה התמקד בשאלה אחת, מתי ואיך הפכה היידיש מזרזון לא אפוי של גרמנית משובשת, לשפה תרבותית נפוצה שכובשת את העיתונות היהודית במזרח־

נתן כהן

יידיש בסימן קריאה - מלשון
דיבור לשפת תרבות

הוצאת מרכז זלמן שזר
480 עמ'

